

Bor Turel

GLASBA IN POSLUŠANJE

(***) Slišimo pravzaprav vedno. Živimo v svetu, ki je kar naprej tu, za nas, in ta svet je prav tako slišen, kot je čuten in viden. Premikamo se v neke vrste »zvočnem okolju«, kot se premikamo v pokrajini. Najbolj oddaljena tišina deluje ponovno kot novo zvočno ozadje. Na tem ozadju se šumi našega diha in bitja srca odbijajo z neobičajno slovesnostjo.

Slišati ne pomeni biti zgolj v stanju, ko nas zvoki bijejo v ušesa, zvoki, ki jih zaznavamo, ne da bi dosegli našo zavest. Zvočno okolje ima prav v razmerju z našo zavestjo svojo resničnost.

Na zvočno okolje in ozadje se prilagajamo nagonsko; nezavedno privzdignemo glas, ko se jakost zvokov v okolju poveča. Obenem nam obuja spomine, misli, dejanja, ki so nas spremljala, ne da bi vedeli. Včasih zadošča samo, da nam jih prikljče v spomin. Kakor da bi se trajno zgoščeno zvočno dogajanje, kot nekakšen rahlo lebdeč hrup, prepojen z našo zavestjo in spanjem, združilo z občutkom našega lastnega trajanja.

(*) ...*sestopamo v svet organiziranega zvoka, kjer se ta v polju instrumentalnega zvena dogaja v svojih osnovnih elementih. Dogajanje zvoka stopa v prostor tišine in časnosti in nam kaže pot v urejen kozmos trajanja, energije in svetlobe. Odzovemo se njegovemu klicu in mu sledimo v svet, skrivnosten in lep, ki nas ločuje od vsega, kar je bilo pred njim in kar je ob njem...*

(**) Oko je periferno čutilo, ker je usmerjeno navzven in vključuje le »zunanjega človeka«. V nasprotju s tem pa je uho osrednje čutilo, kajti skozenj stopa zunanji svet v človekovo duhovnost in s tem razkriva njegovo skrito notranje bitje.

Vsakodnevne skušnje nam to potrjujejo: slepi ljudje so bolj rahločutni, osredotočeni in duhovno naravnani kot tisti, ki vidijo. Ne da se jih z lahkoto zavesti, kajti usmerjeni so na bistveno in se od tega ne odvrtaajo. Gluhi ljudje pa so pogosto nezaupljivi, izolirani in ravnodušni. Kljub temu da vidijo vse, jim nekaj, kar imajo slepi v bolj zgoščeni obliki, uhaja. Morda se zdi, da gluhi človek svet poseduje, a ta svet je postal tih, brez besed, ker tak človek sveta ne doživlja kot izraz svojega jaza. Slep človek pa kot da je svet izgubil, v resnici pa živi povsem znotraj sebe in od tu ven začuti pot v svet.

(***) Denimo, da vsesplošno tišino skali zvočni dogodek. To je lahko naključni dogodek v naravi: kamen, ki se vali, ali škripanje voza, lahko pa je to namensko izvajanje zvoka, recimo z inštrumentom. To, kar v tem trenutku in na

tem nivoju spontano slišimo, je pripetljaj energije, preveden v zvok. Objektivnost dogodka samega ustreza subjektivnosti dogodka pri poslušalcu, kar predstavlja golo, »surovo« zaznavo zvoka. Ta leži na eni strani v fizikalni naravi zvoka, na drugi strani pa jo urejajo obični zakoni zaznavanja, ki so na splošno za vse ljudi enaki. V prostor te zaznave, ki se veže tudi na pretekle skušnje, se naseli razločevanje in presoja. Zaznava je tako »okvalificirana«, vrednostno označena. Tako zaznavanje je usmerjeno k posebni obliki razpoznavanja in nas končno privede do abstraktnih pomenov. Na tem nivoju poslušanja poslušalec razume določen jezik zvočnih dogodkov.

(*) ... smo na križpotju, kjer se stekajo poti jakosti in višin, likov in barv, trajanja in minljivosti. Nobena od teh poti ni ločena od drugih, prepletajo se in križajo med seboj, ena vodi k drugi. Dogajanje v času je kažipot ureditvi trajanja. To se gosti in redči, zvočni prostor se širi in oži. Sledimo tekmovanju različnih hitrosti kratkih zvokov, ki jih srečujejo ali zamenjujejo dolgi in ravni. V svojem zvenenju, nastajanju in minevanju, v mnogovrstnih kombinacijah svojega bivanja se nam kažejo kot novi, še ne odkriti...

(***) Poslušati pomeni nastaviti uho, zanimati se s posluhom za nekaj. Pred nami so zunanji zvočni dogodki ali izvajanje zvoka, za nas so zvoki in znamenja. Poslušanje je usmerjena dejavnost proti nečemu, kar nam je opisano ali naznanjeno z zvokom.

(**) To, da imamo sposobnost absolutnega posluha znotraj akustičnega območja, je po vsej verjetnosti razvojnega pomena. Kajti celo vizualno nadarjeni se ne morejo približati nečemu, kar bi lahko imenovali absolutni vid. Oko je sposobno le primerjati in vrednotiti, medtem ko uho lahko meri. Jezikovno izražanje na področju akustike je zato dosti bolj razvito kot na področju vidnega. Jezik odseva to, kar nam čuti nudijo. Ker nam oko daje nepopolne informacije, so tudi besede, s katerimi izražamo barve, nenatančne. Natančnosti ne morejo doseči niti s pomočjo dodatnega opisa. Kadar hočemo jezikovno izraziti nekaj, kar je samo po sebi nedoločeno, dozdevno ali celo netočno, uporabljamo izraze z optičnega področja. Na drugi strani pa nam uho preskrbi podatke, ki izhajajo iz merjenja. Zato se jezikovno lahko bolj točno izražamo, kadar zrcalimo to, kar smo slišali. Tako uho kot oko lahko vrednotita, preskrbita nam intelektualne, psihološke in čustvene informacije o kvaliteti. A le uho lahko meri in tako posreduje kvantitativne in numerično točne informacije. Če hoče oko delovati kvantitativno, je največ, kar lahko doseže, da nekaj oceni. Kot vsi vemo, so te ocene približne in pogosto napačne. Od tod izhaja izraz »optična prevara«.

(*) ... zvoki potujejo v enakomernih in neenakomernih zvočnih intervalih. Enakomernost spočenja ritem, odtehtanost, simetrijo. Ko zvok raztrga vezi enakomernosti, zapusti varnost ritma, se sooči s svojo umrljivostjo. Zvoki se zdaj utrinjajo nepričakovano, prihajajo iz linearnosti časnosti, širijo se v prostor ob bok tišini...

(***) Slišati pomeni zaznati z ušesom. V primerjavi s poslušanjem, ki pomeni bolj dejavno vedenje, je tisto, kar slišimo, vse, kar nam je dano v zaznavanje. Slišimo, pod pogojem, da nismo gluhi, vse, kar se dogaja zvočnega okoli nas, ne glede na to, kakšne so naše dejavnosti in zanimanja.

(*) ... *ali poslušamo zvoke ali poslušamo stvari? ... Ali ni včasih težko poslušati, slišati, in ali si ne napolnimo glave s čim drugim in ne slišimo? ...*

(**) Prostorske in časovne kvalitete čutila za sluh so, zahvaljujoč se čutu za lokacijo v notranjem ušesu, mnogo bolj pomembne kot tiste na področju dotika in vida. Vendar tem zaznavam dolgujemo koncept prostorske neskončnosti. Smer je po svoji naravi nedeljiva in neomejena. Zaznavi zvoka in resonance, ki nam omogoča znanje o številih, pa dolgujemo koncept neskončnosti časa, kajti števila se lahko v bistvu razvijajo v neskončnost.

Uho dojema glasbo kot umetnost v času, a nas tudi prostorsko določi. V labirintu notranjega ušesa se nahaja naše najpomembnejše čutilo za ravnotežje. Usmerja vsa druga, ki so razporejena v telesu in je edini sprejemnik, ki meri kotno hitrost in nikoli ne spi. Zahvaljujoč se tej funkciji točno vemo, kako ležimo, ko se zbudimo, četudi smo še vedno le napol budni. Notranje uho ostane budno celo takrat, ko spimo, v nasprotju z vsemi drugimi čutili, ki so v tem času izključena.

(*) ... *igre visokih in nizkih tonov in zvenov in v njihovem dialogu se sprošča energija jakosti in šibkosti. Visokim in tišjim zvokom ustrezajo nizki in močnejši, ti se s svojo močjo spet dvigajo nad nizke in tihe, napolnjujejo zvočni prostor in mu določajo obseg. Zaporedje jakosti se vgrajuje v naraščanje in pojemanje, ki se uresničuje v stalnih ali spreminjajočih se višinah in se ponovno dopolni v organizaciji trajanja ...*

(***) Zaslišati v primerjavi s slišanjem pomeni biti pozoren na to, kar slišimo. Usmeriti uho tja, od koder sprejemamo zvočne vtise. Pred nami je ovrednoten, »okvalificiran« zvočni objekt in ko poslušamo, razločujemo in selekcioniramo določene posamezne aspekte zvoka. Zaznavamo, poslušamo in presojamo v funkciji tega, kar nas zanima, tega, kar že vemo in kar skušamo razumeti.

(*) ... *pred nami se razkriva mnogoplasten zvočni relief, ki neprestano spreminja svojo podobo. Vedno znova nam odpira poti v svoje nikoli do konca raziskane pokrajine, kjer se na pročelju njegovega izzveneovanja naseljuje dinamika svetlobe in teme. S paleto številnih kombinacij zvenov riše zvok na platno tišine in časnosti nikoli dokončane like in ustvarja z nizanem in odvzemanjem plasti vedno nove spektre barv. Svetlejši in temnejši odtenki gradijo mozaik enakovrednih elementov, ki se v njem združujejo in ločujejo in iz katerega se tu in tam izluščijo jasnejši obrisi, ki spet tonejo v temo in tišino ...*

(**) Glasba je umetnost v času. Oko je povezano s prostorom, uho pa s časom. To je hkrati pravilno in nepravilno. Oko je nedvomno povezano s prostorom, vendar je prostorski element prisoten tudi v tem, kar lahko slišimo, predvsem v glasbi. Tu gre za dve stvari: prvič je prostorski element prisoten v zvočnih vibracijah, ki se pojavijo in širijo v prostoru. Glasba jih transformira v čas. Drugič pa je od tega treba razlikovati primere, ko se koncept časa nanaša na zvoke same. Predstavljajmo si naslednje: ko zazveni zvon, slišimo ton. Če ta ton pustimo zveneti naprej, če ga ne zadušimo, potem ob udarcu na drug zvon slišimo še dodaten ton. Vendar ne slišimo le dveh različnih tonov, slišimo tudi interval, višinsko razmerje med njima. To še ne sproža delovanja glasbenega spomina. Najprej slišimo en ton, nato drugega. Na ta način pojmujeemo zaporednost tonov znotraj običajnega koncepta časa. Vendar nam to ne daje popolnega vtisa o pojavu, kajti prvi ton je

nekako vpleten v doživljanje drugega, sicer ga ne bi mogli prepoznati kot določen interval. Prvi ton je nekako izginil v preteklost, a je iz te preteklosti, kjer je preživel polno tonsko realnost, vplival na sedanjost drugega tona. Ob tem primeru vidimo, da se glasba ne dogaja le v času. Čas poveleča in ga presega. Ne gre le za prepletanje preteklosti in sedanjosti; do neke mere je vpletena tudi prihodnost, kajti znotraj harmonične progresije glasbe daje ton, ki zveni ta trenutek, slutiti prihodnji ton, v katerem se bo prvi razkrojil. Ton, ki je na tem, da se šele pojavi, je že vsebovan v sedanjem tonu, kajti drugače ga le-ta ne bi mogel priklicati.

Vsak, ki ima posluh, ve, da se tok glasbe težko ustavi pred njenim zaključkom. Zadnji ton je prisoten, če je odigran ali ne. Lahko zazveni kasneje ali pa sploh ne. Gledano z višjega stališča pa se je slišal že mnogo prej. Čas le izpolni to, kar je postalo potreba zunaj časa. Prikaže tisto, kar bi sicer ostalo skrito.

(***) Končno lahko obravnavamo zvok kot znak in ga uvedemo v določeno območje vrednosti, zanima nas njegov pomen. Oblikuje se stanje razumevanja, kjer se pojavi vsebina zvoka, referenca in konotacija z zunajzvočnimi pojmi. Pred nami so vrednosti pomena jezika, za nas so zvoki. Razumemo tisto, kar smo si »ogledali« ob poslušanju, s pomočjo tega, kar smo za poslušanje izbrali. Hkrati pa to, kar smo že razumeli, usmerja naše poslušanje in nam sporoča podatke o tem, kar slišimo.

(*) *... poti zvoka, ki smo jim sledili, so nas pripeljale do njegovega izvira, v težko dostopen svet njegove elementarnosti. Spustili smo se do skrivnostnih bivališč zvoka in tišine, trajanja in minevanja, svetlobe in teme, kjer se dogajanje rojeva iz nič, zažari v luči enkratnosti in se pogrezne spet v nič. Ostaja spomin, zvoki pa tonejo vedno globlje v preteklost, vedno dalj od naše znova nove sedanjosti...*

(**) Glasba je umetnost v času le v površnem smislu. Gledano bolj globalno je umetnost preseganja časa v času. Naš vid pušča to, kar vidimo, tam, kjer je. Zgolj opazuje in gleda. Naša slušna skušnja pa se času ne podreja. Sliši čas, a hkrati več kot čas. To, kar je že preteklo, in to, kar šele bo, sliši kot nekaj sedanjega. Treba bi bilo živeti ZDAJ, kajti preteklost in prihodnost sta iluzija.

(*) – avtorski tekst

(**) – teksti iz knjig:

Joachim-Ernst Berendt: TRETJE UHO (THE THIRD EAR) in SVET JE ZVOK (THE WORLD IS SOUND); prevod Jasna Blažič-Primožič, priredba Bor Turel

(***) – teksti iz knjige:

Pierre Schaeffer: OBRAVNAVA GLASBENIH OBJEKTOV (TRAITÉ DES OBJETS MISCÉLÉ); prevod in priredba Bor Turel